

ԿԱՍՅԱՆ ԱՐԱՔՍ (ԵՊՀ)

ԹՈՒՐԹԻԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐԻ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ (2002-2011 թթ.)

Արդարություն և զարգացում կուսակցությունը (Adalet ve Kalkınma Partisi, այսուհետ՝ ԱԶԿ) ժամանակակից Թուրքիայի քաղաքական կյանքում ամենակարևոր դերակատարություն ունեցող քաղաքական ուժն է: Հիմնադրումից ընդամենը 15 ամիս հետո կուսակցությունը, ստանալով քվեների մեծ մասը, վստահելի հաղթանակ տարավ խորհրդարանական ընտրություններում: Մտնելով Թուրքիայի ազգային մեծ ժողով (այսուհետ՝ ԹԱՄԺ)՝ կուսակցությունը կարճ ժամանակահատվածում կարողացավ իր ձեռքում կենտրոնացնել երկրի բոլոր պետական և իշխանական լծակները: Ստորև կանդրադառնանք այն քաղաքական, տնտեսական, կրոնական գործոններին, որոնք մեծապես խթանեցին երկրի խորհրդարանական ընտրություններում ԱԶԿ հաղթանակին և նպաստեցին այն բանին, որ ինչպես թուրք, այնպես էլ արևմտյան քաղաքագետների կողմից «իսլամական» բնորոշում ունեցող կուսակցությունն ավելի քան տասը տարի գտնվի քեմալական Թուրքիայի քաղաքական բուրգի գագաթում, ինչն աննախադեպ էր ԱԶԿ-ին նախորդած մյուս քաղաքական կուսակցությունների համար այն ժամանակից ի վեր, ինչ Թուրքիայի Հանրապետությունն անցավ բազմակուսակցական կառավարման համակարգին¹:

ԱԶԿ-ի մասին խոսելիս չի կարելի չանդրադառնալ Նեջմեթին Էրբաքանին և երկար տարիներ նրա կողմից առաջ քաշված «Ազգային

¹ Թուրքիայի Հանրապետությունում բազմակուսակցական համակարգին անցում կատարվեց 1946 թ.: 1950 թ. ընտրություններում հաղթանակ տարավ նորաստեղծ Ժողովրդավարական կուսակցությունը, որը, չնայած իր իսլամամետ հայացքներին, կարողացավ 10 տարի իշխել Թուրքիայում: Ժողովրդավարական կուսակցության իշխանությունը երկրում տապալվեց միայն 1960 թվականի մայիսի 27-ի ռազմական հեղաշրջումից հետո:

տեսակետ» հայեցակարգին, որը 1960-1990-ական թվականներին նպաստեց, որպեսզի երկրի քաղաքական կյանքում իսլամը սկսի կիրառվել որպես քաղաքական գործիք²: Ըստ էության ԱԶԿ-ի կուսակցական գաղափարախոսությունն էլ սկիզբ առավ «Ազգային տեսակետ» հայեցակարգից՝ հետագայում հակադրվելով դրան և հանդես գալով որպես ավելի առաջադիմական մտքերի կրող: Գաղափարախոսական նման վերափոխման պատճառն այն էր, որ «Ազգային տեսակետ»-ի գաղափարների հիման վրա ստեղծված մյուս բոլոր կուսակցությունները Թուրքիայի Հանրապետության սահմանադրության հոչակած սկզբունքներին հակասելու հիմնավորմամբ տարբեր տարիներին արգելվեցին և դադարեցրին իրենց գործունեությունը երկրի քաղաքականության մեջ³:

ԱԶԿ կանոնադրությունում կուսակցությունը նշվեց որպես կենտրոնամետ քաղաքական ուժ⁴, որը որդեգրել է «պահպանողական ժողովրդավարություն» հայեցակարգը: Միաժամանակ ԱԶԿ-ն հայտարարեց «չափավոր իսլամական» գաղափարախոսական քաղաքական ուղղվածություն ունենալու մասին: Սակայն հետագա տարիների ընթացքում կուսակցության իրականացրած գործողություններն ապացուցեցին, որ «չափավոր իսլամական» բնորոշումն այնքան էլ ճիշտ չէր և պարզապես հարմար քողարկում էր երկրի քաղաքական կյանքում իր երկարակեցությունն ապահովելու համար: Պատճառն այն է, որ հանրապետական Թուրքիայի սահմանադրական սկզբունքներից մեկը՝ աշխարհիկությունը,

² Տեր-Մաթևոսյան Վ., Իսլամը Թուրքիայի հասարակական-քաղաքական կյանքում (1970-2001թթ.), Ե, 2008, էջ 40:

³ Ազգային կարգ կուսակցություն (1970-1971 թթ.), Ազգային փրկություն կուսակցություն (1972-1981 թթ.), Բարօրություն կուսակցություն (1983-1998 թթ.), Առաքինություն կուսակցություն (1997-2001 թթ.). փաստացիորեն էրբաքանի կողմից ղեկավարվող բոլոր այս կուսակցությունների գործունեությունը դադարեցվում էր Թուրքիայի սահմանադրության սկզբունքներին հակասելու հիմնավորմամբ:

⁴ Այս մասին ավելի մանրամասն տե՛ս կուսակցության պաշտոնական կայքում՝ <http://www.akparti.org.tr>

⁵ Doğanay Ü., AKP'nin Demokrasi Söylemi Ve Muhafazakarlık: Muhafazakar Demokrasi ve Eleştirel Bir Bakış, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, 62.1, s. 68.

խստորեն սահմանում է կրոնի տարանջատումը քաղաքականությունից և հետևաբար ցանկացած իսլամիստական կուսակցության գործունեությունն անմիջապես դադարեցվում է:

Կուսակցության հիմնադրումից հետո առաջին՝ 2002 թվականի խորհրդարանական ընտրություններում ԱԶԿ հաջողությանը նպաստեցին մի շարք գործոններ, որոնցից կառանձնացնենք 3-ը՝ տնտեսական, կրոնական և քաղաքական:

Թուրքիայի տնտեսությունը 1990-ական թթ. վերջերից սկսած գտնվում էր վայրիվերումների մեջ: 1997-1998 թթ. համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամը բացասաբար էր ազդել երկրի տնտեսության վրա: Արդեն 2000-2001 թվականների ֆինանսա-տնտեսական ճգնաժամի տարիներին Թուրքիայի տնտեսական ոլորտը գտնվում էր օրհասական վիճակում: 2000 թ. Թուրքիայի համար տնտեսական անկման տարի էր⁶: Այս ժամանակահատվածում պետության տնտեսության արտադրողականության ընդհանուր ծավալը պակասել էր 6 տոկոսով, արժեզրկումը 70 տոկոս էր: Մեծացել էր նաև բյուջեի ճեղքվածքը⁷: Բնական է, որ տնտեսական խորը ճգնաժամի պայմաններում մեծ էր բնակչության դժգոհությունը պետական կառավարող շրջանակների նկատմամբ, և հենց այս դժգոհությունը դարձավ այն պատճառներից մեկը, որի արդյունքում խորհրդարանական ընտրություններում Թուրքիայի բնակիչները հրաժարվեցին քվեարկել նախկին կուսակցությունների օգտին՝ փոխարենը նախընտրելով նորաստեղծ ԱԶԿ-ին:

Գալիք ընտրություններում Արդարություն և զարգացում կուսակցության հաղթանակին նպաստող գործոններից մեկն էլ կրոնականն էր: Թեպետ Թուրքիայում սահմանադրորեն արգելվում է կրոնն օգտագործել քաղաքական նպատակներով, սակայն պատմությունը փաստում է, որ երկրի կրոնականացված հասարակության շրջանում կրոնական տարրի ակտիվացումը մեծապես նպաստում է տվյալ քաղաքական ուժի հաջողությանն

⁶ Merih Celasun, 2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası, Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme, s. 13.

⁷ TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu, Merkez Bankası Sunuşu, Kasım 2001, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2001/tbmm/PBKsunu.html>

ընտրություններում: Ինչպես տեղի ունեցավ 1950 թ. Ժողովրդավարական կուսակցության (այսուհետ՝ ԺԿ) պարագայում, այնպես էլ ԱԶԿ-ի դեպքում Թուրքիայի կրոնական հասարակությունը չվարանեց իր ձայնը տալ նորաստեղծ կուսակցությանը:

ԱԶԿ-ի հաղթանակին նպաստած մյուս՝ քաղաքական գործունի մասին խոսելիս պետք է նշել, որ երկրի բնակչությունն արդեն վաղուց կարիք ուներ քաղաքական մտքերի և գաղափարների թարմության, որով ոչ միայն արտաքին քաղաքական ոլորտում Թուրքիան կներկայանար նոր, ավելի հզոր կերպարով, այլ նաև երկրի ներսում լուծման կարիք ունեցող մի շարք հարցեր ի վերջո իրենց հանգուցալուծումը կստանային: Այսինքն, նախորդ տարիներին քաղաքականության մեջ ակտիվ դերակատարություն ունեցող ուժերի նկատմամբ ժողովրդի դժգոհությունը, երկրում խորը արմատներ ունեցող կառուցվածքային ճգնաժամը և քաղաքական վերնախավում առկա խարդավանքները նպաստեցին ԱԶԿ-ի հաջողությանը խորհրդարանական ընտրություններում: Ընտրագանգվածի մեծ մասը, որպես երկիրը քառսային վիճակի հասցրած նախկին իշխանությունների դեմ վրեժի դրսևորում, հրաժարվեց 2002 թ. ընտրություններում քվեարկել հին կուսակցությունների օգտին՝ փոխարենը քվեները տալով ԱԶԿ-ին:

2002 թ. նոյեմբերի 3-ին տեղի ունեցած խորհրդարանական ընտրություններին մասնակցած 18 կուսակցություններից ԹԱՄԺ մտան միայն երկուսը՝ նորաստեղծ ԱԶԿ-ն և Թուրքիայի Հանրապետության հիմնադիր Մուստաֆա Քեմալի հիմնադրած Հանրապետական ժողովրդական կուսակցությունը (Cumhuriyet Halk Partisi, այսուհետ՝ ՀԺԿ): Մյուս կուսակցությունները չկարողացան հաղթահարել 10%-ի շեմը⁸: Ընդ որում հետաքրքիր է այն փաստը, որ 10%-ի շեմը չհաղթահարեց և ոչ մի կուսակցություն, որը մտնում էր նախկին

⁸ Թուրքիայում գոյություն ունի աշխարհում ամենաբարձր ընտրական շեմը՝ 10%, որը զրկում է փոքր կուսակցություններին խորհրդարան մտնելու և քաղաքական գործընթացի մեջ ներգրավվելու հնարավորությունից: Դրան գումարվում է նաև խորհրդարանում մանդատների բաշխման դՕնտի համակարգը, որը թույլ է տալիս հաղթող կուսակցությանը խորհրդարանում ստանալ առավելագույնը:

կառավարության կառավարող կոալիցիայի կազմի մեջ⁹ (Ժողովրդավարական ձախ կուսակցություն (Demokratik Sol Parti), Ազգայնական շարժում կուսակցություն (Milliyetçi Hareket Partisi) և Մայր հայրենիք կուսակցություն (Anavatan Partisi): 550 պատգամավորական մանդատ ունեցող ԹԱՄԺ-ում ԱԶԿ-ն ստացավ 363 մանդատ¹⁰, իսկ ՀԺԿ-ն՝ 178¹¹:

2002 թ. նոյեմբերի 3-ի ընտրությունների արդյունքում հանրապետական Թուրքիայի պատմության ընթացքում առաջին անգամ խորհրդարանը թարմացվեց 90%-ով: Բացի այդ 1957 թ.-ից հետո առաջին անգամ Թուրքիայի օրենսդիր ժողովում ներկայացված էին 2 կուսակցություն, այսինքն ձևավորվեց երկկուսակցական պատլամենտ: ԱԶԿ-ին հաջողվեց 1987 թ.-ից հետո առաջին անգամ ստեղծվել միակուսակցական կառավարություն¹²:

Իշխանության գալուց հետո կուսակցությունը ձեռնարկեց տարբեր միջոցառումներ երկրի արտաքին քաղաքականության ոլորտում Թուրքիայի դիրքերի ամրապնդման նպատակով: ԱԶԿ պաշտոնյաները կարողացան բարձրացնել միջազգային հարաբերություններում Թուրքիայի՝ որպես իրավական սուբյեկտի հեղինակությունը: Տարբեր քայլեր ձեռնարկվեցին նաև՝ ուղղված երկրի ներքին կյանքի բարելավմանը: ԱԶԿ-ն փորձեց ոտքի կանգնեցնել Թուրքիայի տապալված տնտեսությունը: Միաժամանակ կուսակցությունը սկսեց նոր ուղիներ փնտրել հատկապես 1980-ական թվականներից Թուրքիայում սրություն ստացած քրդական հարցը մեղմելու, դրա նկատմամբ վերաբերմունքը փոխելու ուղղությամբ: Նախկին իշխանությունների համեմատ քրդական հարցի նկատմամբ կուսակցության վերափոխված դիրքորոշումն ու մոտեցումները զգալի

⁹ Гурьев А., Партия справедливости и развития Турции: 3 года у власти, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/30-11-05b.htm>

¹⁰ 363 մանդատը 4 քվեով պակաս էր սահմանադրության փոփոխության համար անհրաժեշտ 2/3-ից:

¹¹ Yüksek Seçim Kurulu, 03 Kasım 2002 XXII. Dönem Milletvekili Genel Seçimi, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/GenelSecimler.html>

¹² Տեր-Մաթևոսյան Վ., Թուրքիան ընտրությունների նախաշեմին. «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության հերթական «քննաշրջանը», <http://armenpress.am/arm/news/653427/>

դեր կատարեցին, որպեսզի ինչպես 2002 թ. խորհրդարանական ընտրությունների դեպքում, այնպես էլ արդեն 2007 թ. ընտրություններում երկրի քրդաբնակ նահանգների բնակչությունն իր ձայների գերակշիռ մեծամասնությունը տա ԱԶԿ-ին¹³: Վերոնշյալ գործոնները մեծ խթան հանդիսացան, որպեսզի հաջորդ խորհրդարանական ընտրություններում ևս ԱԶԿ-ն վստահելի հաղթանակ տանի:

2007 թ. հուլիսյան ընտրություններում ԱԶԿ-ն 12%-ով ավելացրեց 2002 թ. ստացած քվեները՝ ստանալով 46,5% վստահության քվե: ԱԶԿ-ն խորհրդարանում ստացավ 341 մանդատ, ընդդիմադիր ՀԺԿ-ն ու Ազգայնական շարժում կուսակցությունը (Milliyetçi Hareket Partisi, այսուհետ՝ ԱՇԿ) ստացան, համապատասխանաբար, 112 և 71 մանդատ, անկախ թեկանծուները՝ 26¹⁴:

Խորհրդարանական ընտրություններում ԱԶԿ հաղթանակն աննախադեպ էր, քանի որ 1954 թ. ի վեր իշխանության ղեկին գտնվող ոչ մի կուսակցության չէր հաջողվել նախորդ ընտրության համեմատ ստանալ ավելի շատ քվեները: 2007 թ. ընտրություններում տարած հաղթանակով կուսակցությունը խորհրդարանում կազմեց բացարձակ մեծամասնություն: Սա նշանակում էր, որ առաջիկա տարիներին երկրում տարբեր որոշումներն ընդունվելու էին կուսակցության կամքի համաձայն և ապահովվելու էր ԱԶԿ նախաձեռնած գործողությունների և նախաձեռնությունների շարունակականությունը:

Իշխանության ղեկին գտնվելու հանգամանքն օգտագործելով՝ կուսակցությունը տարբեր տարիներին ընդունած զանազան

¹³ 2005 թ. Էրդողանը վարչապետ դառնալուց հետո առաջին անգամ այցելում է Դիարբեքիր, որը Թուրքիայում քրդերով բնակեցված ամենախոշոր քաղաքն է և ոչ պաշտոնապես համարվում է քրդերի մայրաքաղաքը: Նա Թուրքիայի Հանրապետության պատմության մեջ առաջին վարչապետն էր, որ այստեղ իր ելույթի ժամանակ ընդունեց, որ երկիրն անցյալում սխալներ է թույլ տվել քրդերի հետ կապված և, ի տարբերություն նախկին առաջնորդների, բարձրաձայնեց երկրում քրդական հարցի գոյության փաստը: Ավելի մանրամասն տե՛ս Erdoğan'ın Diyarbakır mesajı, Devlet geçmişte, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=161333>

¹⁴ Yüksek Seçim Kurulu, 22 Temmuz 2007 XXIII. Dönem Milletvekili Genel Seçimi, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/GenelSecimler.html>

որոշումներով ու կարգադրություններով կարողացավ հասնել նրան, որ Թուրքիայի քաղաքականության մեջ որոշակիորեն թուլանա նախկինում հզոր ուժ համարվող զինվորականության դերն ու նշանակությունը: Նման քայլերով ԱԶԿ-ն նախ և առաջ ցանկանում էր հանրապետական Թուրքիայի աշխարհիկության սկզբունքի պաշտպանը հանդիսացող զինվորականությունը հեռացնել քաղաքականությունից և այդպիսով նաև ապահովագրել իրեն հնարավոր ռազմական միջամտության ճանապարհով քաղաքականությունից հեռացվելու ոչ ցանկալի հեռանկարից: 2002 թ.-ից սկսված զինվորականներ-ԱԶԿ հակամարտությունում, որն իրականում աշխարհիկների պայքարն էր իսլամիստների դեմ, կշեռքի նժարը թեքվեց «չափավոր իսլամամետ» էրդողանի գլխավորած կուսակցության կողմը:

2011 թ. հունիսի 12-ի ընտրություններում ևս ԱԶԿ-ն հաղթանակ տարավ: ԹԱՄԺ 550 մանդատներից 327-ը բաժին ընկավ ԱԶԿ-ին, 135-ը՝ ՀԺԿ-ին, 53-ը՝ ԱՇԿ-ին, իսկ 35-ը՝ անկախ թեկնածուներին¹⁵: Չնայած այն հանգամանքին, որ նախորդ ընտրությունների համեմատ ԱԶԿ-ն այս անգամ ևս ավելացրեց իրեն տրված ձայների քանակը 3,17%-ով, սակայն նրա խորհրդարանական մանդատների թիվը նվազեց 14-ով: Սա պայմանավորված էր այն իրողությամբ, թե տվյալ դեպքում ընտրողները որքան էին իրենց քվեները տվել այն կուսակցություններին, որոնք չեն կարողացել հաղթահարել 10%-ի շեմը: Այսինքն, նախընտրական նման բարձր տոկոսի առկայությունը բացասաբար ազդեց կուսակցության վրա և պատճառ դարձավ հետաքրքիր օրինաչափության. ԱԶԿ-ն երեք ընտրություններում անընդմեջ կարողացավ իրեն տրված ձայների տոկոսն ավելացնել, սակայն դրա հետ մեկտեղ կուսակցության պատգամավորական մանդատների թիվը պակասեց (2002 թ. ընտրություններում 34,28% և 363 մանդատ, 2007 թ. ընտրություններում 46,66% և 341 մանդատ, 2011 թ. ընտրություններում 49,83% և 327 մանդատ):

2011 թ. խորհրդարանական ընտրություններն ուշագրավ էին այն իրողությամբ, որ ԱԶԿ-ն իր հաղթանակով դարձավ Թուրքիայում

¹⁵ Yüksek Seçim Kurulu, 12 Haziran 2011 XXIV. Dönem Milletvekili Genel Seçimi, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/GenelSecimler.html>

բազմակուսակցական համակարգին անցնելուց հետո ամենից երկարը կառավարած կուսակցությունը՝ գերազանցելով ԺԿ-ի ռեկորդը (վերջինս կառավարել էր 10 տարի):

Թուրքիայում 2002 թ. սկսված ԱԶԿ հաղթարշավը շատերը պայմանավորում են նրա խարիզմատիկ առաջնորդի՝ Էրդողանի գործունեությամբ, ում հեղինակությունը վերջին տարիներին զգալիորեն աճել է՝ գրեթե հավասարվելով Թուրքիայի Հանրապետության հիմնադիր Մուստաֆա Քեմալ Աթաթուրքի հեղինակությանը: Այդուհանդերձ, Էրդողանի գործողությունները շատ հաճախ քննադատության առիթ են դառնում: Որոշ վերլուծաբաններ գտնում են, թե Էրդողանն իր գործողություններով նպաստել է թուրքական քաղաքականության բևեռացմանը: Շատերն անգամ զուգահեռներ են տանում Էրդողանի և ԱՄՆ 43-րդ նախագահ Ջորջ Բուշի միջև և որպես ընդհանուր գիծ են առանձնացնում հետևյալ կարգախոսը. «Դու կամ մեր հետ ես, կամ մեր դեմ»¹⁶: Որպես թուրքական հասարակության և քաղաքական համակարգի բևեռացվածության ապացույց թերևս կարելի է բերել 2013 թ. մայիսից սկսված և ավելի քան մեկ ամիս տևած Ստամբուլի Թասքիմ հրապարակի Գեզի զբոսագույն դեպքերը, որոնք ոչ թե բնապահպանական, ինչպես պնդում և ցանկանում էին ներկայացնել թուրքական իշխանությունները, այլ երկրում առկա սոցիալ-տնտեսական խնդիրների հասարակական արձագանքն էին¹⁷:

¹⁶ Garner D., Dombey D., Erdogan's Tutkey: A Rule More Ruthless, Financial Times, March, 2012, <http://www.ft.com/cms/s/0/387d2f6c-77f9-11e1-b437-00144feab49a.html>

¹⁷ Թուրքիայում 2013 թ. մայիսի 28-ից հակակառավարական ցույցերը սկիզբ առան Գեզի զբոսայգուց, որտեղից ոստիկանությունը դաժան կերպով ցրեց այգու պաշտպաններին: Ծառերի մի մասը պետք է կտրվեին կառավարության որոշմամբ հրապարակի վերակառուցման շրջանակում: Բնապահպանական նկատառումներով Թուրքիայում սկսված բողոքի ակցիաները վերածվեցին հակակառավարական ցույցերի, որոնց մասնակիցները իրենց դժգոհությունն էին հայտնում իշխանությունների վարած ներքին և արտաքին քաղաքականությունից ու պահանջում կառավարության հրաժարականը: Ոստիկանության և ցուցարարների միջև բախումների արդյունքում զոհվեց 5 ցուցարար, 7500-ից ավելի մարդ

Ներկայում Թուրքիան ապրում է վերափոխման գործընթաց թե՛ արտաքին քաղաքական, թե՛ ներքաղաքական բնագավառներում, քանի որ ԱԶԿ-ն փորձում է խորքային և երկարաժամկետ բնույթ ունեցող բարեփոխումներ իրականացնել: 2002 թ., երբ ԱԶԿ-ն եկավ իշխանության, դժվար էր կանխատեսել, որ այն նման հաջողություն կգրացնի և կկարողանա խարխուլել Թուրքիայի Հանրապետության հիմնադիր քեմալականների և նրանց պաշտպան զինվորականության դիրքերը: Այդուհանդերձ, թուրքական քաղաքական իրականությունում վերջին տարիներին տեղի ունեցող իրադարձությունները վկայությունն են այն բանի, որ Զինված ուժեր-ԱԶԿ հակամարտությունում, որը շարունակվում է արդեն 10 տարի, կուսակցությունը կարողացել է հաղթանակի նժարը թեքել իր կողմը, ինչի արդյունքում այսօր տեսնում ենք զինվորականության որոշակի մեկուսացումը երկրի քաղաքականությունից:

ԱԶԿ-ն նպատակ ունի 2023 թ.-ին, Թուրքիայի Հանրապետության 100 ամյակին, ամփոփելով իր 21-ամյա գործունեության արդյունքները, գրանցել աննախադեպ հաջողություններ: Ըստ էության, հիմնադրումից ի վեր կուսակցության հռչակած «պահպանողական ժողովրդավարության» սկզբունքը տվեց իր ցանկալի արդյունքը: Թուրք պրոֆեսոր ՈԻ. Օզդադը, իր «Միակուսակցական համակարգի երկրորդ շրջանը» գրքում, խոսելով ներկա քաղաքական վիճակի մասին, հետաքրքիր եզրահանգում է անում՝ ասելով. «ԱԶԿ-ն կարծես ձևավորում է ոչ թե նոր կառավարություն, այլ հիմնովին նոր պետություն»¹⁸: Թուրք պրոֆեսորի այս եզրահանգումն ամփոփում է ԱԶԿ-ի 10-ամյա իշխանությունը և գրանցում դրա հիմնական և կարևորագույն արդյունքը. Թուրքիան թևակոխում է մի նոր ժամանակաշրջան, որտեղ ի տարբերություն քեմալականների Թուրքիայի, կարևոր և առաջնահերթ են դառնում կրոնական գաղափարները և արժեքները: ԱԶԿ այսօր որդեգրել է նոր

վիրավորվեց, շուրջ 5 հազար մարդ էլ ձերբակալվեց: Թուրքիայի ներքին գործերի նախարարության տվյալներով՝ հակակառավարական ցույցերին Թուրքիայի 79 շրջաններից մասնակցեցին մոտ 2.5 միլիոն մարդ:

¹⁸ Гаджиев А., Турция: Трансформация внешнеполитических взглядов и внутреннеполитической системы, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/20-03-12.htm>

քաղաքականություն, նոր սկզբունքներ, պետության առջև դրել նոր խնդիրներ և փորձում աշխարհին ներկայանալ նոր դեմքով:

KASYAN ARAKS
(YSU)

ON THE PREREQUISITES OF JUSTICE AND DEVELOPMENT PARTY'S VICTORIES IN TURKISH PARLAMENTARY ELECTIONS (2002-2011)

Justice and Development Party is the political force to have the vital role in modern Turkey's political life. After 15 months of its foundation only, the party having won in the parliamentary elections and joining the Grand National Assembly of Turkey, is able to center all state levers in its hand in a short period of time. The aim of the article is to explore all those factors to have contributed to the Grand National Assembly victory and became the platforms through which the "Islamic" party characterized by both Turkish and Western politicians, stands at the top of Kemalist Turkey's political pyramid more than ten years, something that couldn't do other political parties since Turkey passed to the multi-party system.